

MUSTAQIL O‘ZBEKISTONNING IQTISODIY STRATEGIYASI: "O‘ZBEK MODELI"NING TARIXIY AHAMIYATI

Toshtemirova Rayxon

Muassasa: Termiz davlat pedagogika instituti

Fakultet: Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

Yo‘nalish: Tarix yo‘nalishi, 4-kurs talabasi

Har qanday davlatning mustaqillikka erishishi nafaqat siyosiy, balki chuqur iqtisodiy suverenitetni qaror toptirish jarayoni bilan ham chambarchas bog‘liqdir. 1991-yilda o‘z mustaqilligini e‘lon qilgan O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy munosabatlarning mutlaqo yangi tizimini barpo etishdek ulkan tarixiy vazifa qarshisida turdi. Sobiq ittifoq iqtisodiy tizimidagi chuqur uzilishlar va giperinflyatsiya sharoitida mamlakat rahbariyati tomonidan ishlab chiqilgan xususiy o‘tish strategiyasi keyinchalik xalqaro maydonda "O‘zbek modeli" deb e‘tirof etildi. Mazkur maqolada ushbu modelning shakllanish omillari, uning o‘ziga xos jihatlari va tub islohotlarning ilk natijalari tahlil qilinadi.

Inqirozdan Barqarorlikka: Tarixiy Shart-Sharoitlar

Mustaqillik arafasida O‘zbekiston iqtisodiyoti bir tomonlama, ya‘ni faqatgina xomashyo (asosan paxta, gaz va oltin) yetkazib berishga moslashtirilgan agrar-sanoat xarakteriga ega edi. Iqtisodiyotning tayyor mahsulot ishlab chiqarish salohiyati nihoyatda past bo‘lib, iste‘mol tovarlarining salmoqli qismi tashqaridan olib kelinar edi. Markazlashgan rejaviy tizim parchalangach, respublikadagi yuzlab zavod va fabrikalar xomashyo hamda butlovchi qismlarsiz qolib, ishlab chiqarish keskin pasayib ketdi.

Bunday tahlikali vaziyatda iqtisodiy inqirozni jilovlash va tub islohotlarni boshlash uchun o‘ziga xos milliy dastur kerak edi. Jahon tajribasida mavjud bo‘lgan Sharqiy Yevropa yoki Lotin Amerikasi davlatlarining o‘tish modellari mamlakatimizning demografik tuzilishi, milliy qadriyatlari va iqtisodiy sharoitlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos kelmas edi. Shundan kelib chiqib, shok terapiyasidan voz kechildi va uzoq muddatli, evolyutsion xarakterdagi o‘zgarishlar yo‘li tanlandi.

"O‘zbek modeli"ning Konseptual Asoslari

Iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyatini ta‘minlash maqsadida ishlab chiqilgan va besh mashhur tamoyilga asoslangan model jamiyatda siyosiy barqarorlikni saqlagan holda bozor munosabatlarni bosqichma-bosqich joriy etishga xizmat qildi. Davlat islohotlarning bosh tashabbuskori va tartibga soluvchisi sifatida namoyon bo‘ldi, bu esa o‘tish davrida xalq xo‘jaligining butkul izdan chiqib ketishining oldini oldi.

"O‘zbek modeli"ning 5 ta ustuvor tamoyili:

1. Iqtisodiyotning siyosatdan ustunligi: iqtisodiyotni mafkuradan xoli qilish, ichki va tashqi iqtisodiy munosabatlarni milliy manfaatlardan kelib chiqib rivojlantirish.

2. Davlat – bosh islohotchi: o‘tish davrida davlat mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishi, islohotlarning ustuvor yo‘nalishlarini belgilashi va ularni izchil amalga oshirishi.

3. Qonun ustuvorligi: barcha sohalarida konstitutsiya va qonun talablariga qat’iy rioya etilishi, huquqiy kafolatlarning yaratilishi.

4. Kuchli ijtimoiy siyosat: aholining kam ta’minlangan qatlamlarini, oilalar va yoshlarni ishonchli ijtimoiy himoya qilish tizimini yaratish.

5. Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o‘tish: "shok terapiyasi"dan voz kechgan holda, har bir bosqichni puxta tayyorlab, evolyutsion yo‘l bilan rivojlanish.

Ushbu strategiyaning hayotbaxshligi uning amaliy yo‘nalishlarida quyidagicha aks etdi:

- Ijtimoiy yo‘naltirilganlik: Bozor qonuniyatlari joriy etilayotgan bir vaqtda aholini himoya qilishning mukammal tizimi (mahalla instituti orqali yordam ko‘rsatish, maqsadli nafaqalar) yo‘lga qo‘yildi.

- Iqtisodiy mustaqillikka intilish: Mamlakatning energetika va g‘alla mustaqilligini ta’minlash ustuvor vazifa etib belgilandi va bu qisqa yillarda o‘z samarasini berdi.

- Infratuzilmaviy yangilanish: Chekka hududlarni poytaxt va sanoat markazlari bilan bog‘laydigan yangi temir yo‘llar va magistrallar barpo etildi.

Tub Iqtisodiy Islohotlarning Amaliy Bosqichlari

1990-yillarning birinchi yarmida amalga oshirilgan islohotlar asosan bozor iqtisodiyotining huquqiy va institutsional poydevorini yaratishga qaratildi. Dastlab xususiy mulkchilik to‘g‘risidagi qonunchilik bazasi yaratilib, ko‘p ukladli iqtisodiyot shakllantirildi. Mulknı davlat tasarrufundan chiqarish jarayoni aholi manfaatlarini hisobga olgan holda olib borildi.

Savdo, xizmat ko‘rsatish va yengil sanoat korxonaları tez fursatda xususiylashtirildi, qishloq xo‘jaligida dehqon xo‘jaliklariga keng yo‘l ochildi. Bu esa ichki bozorda tovar taqchilligini bartaraf etishga imkon berdi. 1994-yil 1-iyuldan boshlab milliy valyuta — so‘mning muomalaga kiritilishi davlatning mustaqil pul-kredit, soliq va fiskal siyosatini yuritishida yangi davrni boshlab berdi. Markaziy bank tomonidan inflyatsiyani jilovlash mexanizmlari joriy etildi va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay huquqiy muhit yaratildi. Sanoat tuzilmasini tubdan o‘zgartirish maqsadida Asaka avtomobil zavodi (1996-y.) va Buxoro neftni qayta ishlash zavodi (1997-y.) kabi yirik va strategik ob’yektlar barpo etildi.

Xulosa va Tarixiy Saboqlar

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, mustaqillikning dastlabki o‘n yilligida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar va "O‘zbek modeli" strategiyasi respublikamizning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta’minlashda bosh omil bo‘ldi. Mazkur model tufayli mamlakat xomashyo qaramligidan sanoatlashgan davlatga qarab dadil qadam tashladi.

Tarixiy nuqtai nazardan qaraganda, o‘sha davrda tanlangan bosqichma-bosqich rivojlanish strategiyasi bugungi yangi bosqichdagi iqtisodiy erkinlashtirish, konvertatsiya tizimini to‘liq joriy etish va tashqi bozorlarga integratsiyalashuv

islohotlari uchun mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qildi va iqtisodiyot tarixidagi o‘ziga xos muvaffaqiyatli tajriba sifatida qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O‘zbekiston: bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li va modeli. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
2. Karimov I.A. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida. – Toshkent: O‘zbekiston, 1995.
3. Vahobov A., Jumayev T. Iqtisodiyot tarixi (Darslik). – Toshkent: Sharq, 2012.
4. Shodmonov Sh., G‘afurov S. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2005.
5. Ergashev Yo. Mustaqil O‘zbekiston tarixi (O‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Akademiya, 2010.
6. Rajabov Q., Zamonov A. O‘zbekiston tarixi (eng yangi davr). – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi arxiv ma’lumotlari va iqtisodiy hisobotlari (1991–2000-yillar).